

ТИМОШЕНКО О. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного,
господарського та цивільного права
(ПВНЗ «Європейський університет»)

УДК 347.958

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ПОДАВАННЯ ЗАЯВИ
ПРО ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті автором досліджуються питання стану правового регулювання підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України. Проводиться критичний аналіз правових норм, що регламентують підстави для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України в цивільному судочинстві.

Ключові слова: *цивільне судочинство, Верховний Суд України, постанова суду, підстави для подання заяви про перегляд судових рішень.*

В статті автором досліджуються питання стану правового регулювання підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України. Проводиться критичний аналіз правових норм, що регламентують підстави для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України в цивільному судочинстві.

Ключевые слова: *гражданское судопроизводство, Верховный Суд Украины, постановление суда, основания для подачи заявления о пересмотре судебных решений.*

In the article author raised problems of state regulation of grounds for filing an application for a review of judgments by Supreme Court of Ukraine. A critical analysis of legal norms regulating grounds for of application for a review of court decisions by Supreme Court of Ukraine in civil proceedings.

Key words: *civil judicial proceedings, the Supreme Court of Ukraine, court order, grounds for application for review of court decisions.*

Вступ. Ідея проведення ґрунтовної судової реформи в Україні зароджується з проголошенням незалежності України у 1991 році [1] та розвивається до сьогоднішніх днів. Так само з часів незалежності України розвивається і сама практика реформування як системи всього вітчизняного судочинства, так і окремих його різновидів. Важливе місце в системі судочинства займає Верховний Суд України, який покликаний, насамперед, забезпечити єдність і цілісність судової системи, а також забезпечити законність і справедливість судочинства в державі.

Цивільне судочинство є одним із найважливіших різновидів судочинства, що має забезпечити справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2]. Тому і реформування системи цивільного судочинства має відбуватися в органічному зв'язку із реформуванням повноважень Верховного Суду України, особливо в частині перегляду судових рішень

в цивільному судочинстві, як однієї з найважливіших процесуальних стадій цивільного судочинства.

12 лютого 2015 року на фоні різкого посилення громадянського невдоволення станом судочинства в Україні Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII [3]. Вказаний Закон України націлений на удосконалення правового механізму забезпечення права особи на справедливий суд, підвищення ефективності діяльності судової системи, забезпечення однакового застосування закону, визначення правових і організаційних засад атестації та дисциплінарної відповідальності суддів, удосконалення процедур призначення на посади суддів та оптимізація діяльності суддівського самоврядування. Реалізація цих заходів має дозволити посилити утвердження в суспільстві верховенства права та законності, сприятиме відновленню довіри до суду і суддів. Реалізація вказаної мети безпосередньо пов'язана і зі зміною повноважень Верховного Суду України в сфері перегляду судових рішень у цивільному судочинстві. Зокрема, вказаним Законом України більшість статей глави 3 розділу 5 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) викладені в новій редакції. В тому числі і ті статті, що регламентують повноваження Верховного Суду України в частині перегляду судових рішень у цивільному судочинстві.

У вітчизняній юридичній науці цивільного процесу питання реформування повноважень Верховного Суду України в цивільному судочинстві були предметом вивчення та аналізу багатьох вчених, зокрема: О.А. Підпригори, Д.М. Притики, Є.І. Фурси, С.Я. Фурси, М.І. Хавронюка, Є.А. Черноушенко, П.І. Шевчука, М.Й. Штефана, О.О. Штефан та інших. Проте, враховуючи поточні зміни цивільного процесуального законодавства, переважна більшість наукових робіт зазначених учених не враховують положення Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII від 12.02.2015 року та переважно стосуються загальних питань реформування діяльності Верховного Суду України, факту обмеженості його повноважень, необхідності посилення правосудної ролі в питаннях вітчизняного судочинства.

Постановка завдання. Враховуючи поточні зміни чинного цивільного процесуального законодавства України, наявність вимог, що висувуються суспільством до якості цивільного судочинства, активізацію розбудови національної системи судочинства, вважаємо за доцільне здійснити дослідження питань правового регулювання підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України в цивільному судочинстві на тлі прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII від 12.02.2015 року. З огляду на складність та багатоаспектність предмета дослідження, в цій науковій роботі ми ставимо за мету провести критичний аналіз положень цивільного процесуального законодавства України в частині правового регулювання підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України в цивільному судочинстві на тлі прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII від 12.02.2015 року, на підставі чого виокремити проблеми і тенденції його розвитку.

Результати дослідження. Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення порушених прав. Таким чином, прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» пов'язане із необхідністю гарантування державою ефективного захисту прав і свобод людини, утвердження незалежного та справедливого суду та відновлення довіри суспільства до судової системи, що є запорукою успішного розвитку правової держави. Наслідком прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» стало внесення змін до деяких законодавчих актів стосовно судоустрою та судочинства з кінцевою метою ефективного забезпечення права громадян на справедливий суд. Зокрема було розширено права громадян щодо гарантій рівності перед законом і судом, гласності, відкритості судового процесу, обов'язковості рішень суду, унормування неупередженого розподілу судових справ. Інформація щодо суду, який розглядає справу, стадії розгляду, місце та час засідань мають бути відкритими і оприлюдненими. Закріплено, що право бути присутнім у відкритому судовому засіданні не може бути обмежене. Відповідно до міжнародних стан-

дартів було унормовано питання утворення судів, призначення суддів на адміністративні посади, оптимізації складу судів і їх діяльності. Впроваджено нові гарантії того, що органи виконавчої влади не матимуть впливу на процедури утворення судів та визначення кількості суддів. Закон також націлений і на зменшення кількості адміністративних посад у судах та приведення складу суддів у відповідність до реального навантаження. Уточнено і посилено гарантії незалежності і недоторканності суддів, їх права та обов'язки, запроваджено новий текст присяги судді. Унормовано процедури обрання суддів безстроково та їх призначення і переведення в інші суди, які мають проходити лише на конкурсних засадах. Регламентовано незалежне оцінювання професійного рівня судді, від результатів якого залежатиме його подальша кар'єра. Запроваджено атестацію, що має стимулювати підвищення рівня кваліфікації суддів. Законом запроваджено зміни в організації та порядку формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка діятиме у складі кваліфікаційної і дисциплінарної палат. Уточнено вимоги до членів комісії, їх права і обов'язки, організація діяльності і забезпечення. Підвищено вимоги до членів Вищої ради юстиції та внесено зміни щодо організації її діяльності.

У той же час найбільш цікавими були зміни, що вносилися до положень ЦПК України в частині уточнення (розширення) підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, конкретизації правового статусу висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права, які набували обов'язкового характеру для суб'єктів владних повноважень, а суди мають їх ураховувати з метою забезпечення однакового застосування норм права. Такі зміни свідчать, насамперед, про розширення кола судових справ, що розглядає Верховний Суд України, через збільшення законодавчо визначених підстав для подання заяви про перегляд судових рішень. Окрім того, це свідчить і про посилення ролі Верховного Суду України у здійсненні цивільного судочинства та забезпеченні права суб'єктів на справедливий суд. У цьому контексті законотворцем, насамперед, розширюється коло підстав для подання заяви про перегляд судових рішень. Зокрема за попередньою редакцією ст. 355 ЦПК України (до моменту набрання чинності Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд») закріплювалось лише дві підстави для подання заяви про перегляд судових рішень. Такими підставами були і залишаються:

1) неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом.

З відповідними стилістичними коригуваннями вказані підстави були залишені в чинній редакції ст. 355 ЦПК України. В той же час додалися ще дві підстави для подання заяви про перегляд судових рішень. Спробуємо їх розглянути. Однією з підстав є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права – при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі, або яке прийняте з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ. Вказаним положенням додаються до підстав для подання заяви про перегляд судових рішень неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм не лише матеріального права, але і процесуального права. Проте законом встановлюється виключний перелік випадків можливості для подання заяви про перегляд судових рішень, а саме:

– при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі;

– при оскарженні судового рішення, яке прийняте з порушенням правил підсудності;

– при оскарженні судового рішення, яке прийняте з порушенням встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ.

За результатами розгляду справи за вказаною підставою Верховний Суд України наділяється правом:

– скасувати судові рішення повністю або частково і передати справу на розгляд до відповідного суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції;

– скасувати судові рішення повністю або частково і закрити провадження у справі повністю або в певній частині.

Законодавчі зміни, які внесені до Цивільного процесуального кодексу України, розширюють і елемент посилення ролі судового прецеденту в системі джерел (форм) права. Зокрема, законодавчо були розмежовані постанова та висновок Верховного Суду України. І саме висновок Суду щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 ЦПК України (щодо неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального або процесуального права), є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Разом із тим, висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Окрім того, в якості підстави для подання заяви про перегляд судових рішень законодавець встановлює факт невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції викладеному в постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права. При чому, заява про перегляд судових рішень зі вказаної підстави подається протягом трьох місяців із дня ухвалення судового рішення, щодо якого подається заява про перегляд, або з дня прийняття постанови Верховного Суду України, на яку здійснюється посилання на підтвердження вказаної підстави, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява. До заяви про перегляд судового рішення із зазначеної підстави додається копія відповідної постанови Верховного Суду України.

В аспекті попередньої практики Верховного Суду України, яка здійснювалася під впливом різноманітних політичних факторів, законодавець встановив диспозитивне положення та поклався на розсуд Верховного Суду України в тому, що у разі, якщо під час розгляду справи Верховний Суд України встановить необхідність відійти від висновку про застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду України, яка була прийнята іншим складом суду (іншою палатою чи палатами, які брали участь у спільному засіданні), справа передається на розгляд спільного засідання палат Верховного Суду України, яке проводиться за участю палати (палат), що розглядала справу до моменту її передання, та палати (палат), яка приймала відповідну постанову Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної з відповідних судових палат Верховного Суду України.

У той же час положення ЦПК України містять прогалину та не визначають, який правозастосовний акт і якого змісту має бути прийнятий Верховним Судом України за результатами розгляду справи за вказаною підставою. Це потребує відповідного законодавчого уточнення.

Постанова Верховного Суду України, що прийнята за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення із зазначеної підстави не має характеристик судового прецеденту, не є обов'язковою для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Положення постанови також не обов'язково має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права.

Вказане вище дає змогу нам зробити такі узагальнення:

– по-перше, поточні процеси законодавчого реформування цивільного судочинства свідчать про тенденцію до посилення ролі Верховного Суду України у питанні перегляду судових рішень;

– по-друге, спостерігаються зміни правового статусу рішень (висновків) Верховного Суду України за результатами перегляду судових рішень, що стосуються посилення їх обов'язковості та загальнопоширеності;

– по-третє, вказані зміни ролі Верховного Суду України у цивільному судочинстві свідчать про важливе значення Верховного Суду України в питаннях відновлення довіри громадян до судової влади.

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що на сьогодні стан правосуддя в Україні не дозволяє вважати, що звернення до суду є дієвим механізмом поновлення порушених прав особи. Основними проблемами судової влади є корупція, порушення принципу незалежності суду, недосконала система добору суддів, можливості впливу політичних та інших суб'єктивних факторів на кар'єру судді, недосконалість процесуального законодавства. Рівень суспільної довіри до суду залишається вкрай низьким, а запит суспільства на очищення судівського корпусу та підвищення ефективності судової системи є величезним.

Список використаних джерел:

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» № 192-VIII від 12.02.2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192-19/paran175#n175>.

